

BO‘LAJAK MUHANDISLARGA IXTISOSLIK FANLARINI O‘QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Xujaqulov Abdulaziz Hakim o‘g‘li

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti “Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi” kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annatsiya: Maqolada ixtisoslik fanlarini muallif tomonidan ishlab chiqilgan, takomillashgan metodika asosida o‘qitish orqali talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlash modelining texnologik tuzilmasi ishlab chiqilgan. Texnologik tuzilmaning umumiy strukturasi maqsadi, o‘z-o‘zini anglash va natijani o‘z ichiga oladi. O‘qitish metodlari, o‘qitish metodikalarining asosiy vositasi sifatida barcha darajadagi o‘zaro ta’sirlar tizimining etakchi bo‘g‘inlarini ajratish, o‘qituvchi faoliyatining uslublar tizimini aniqlash, jamoaga va alohida ta’lim oluvchilarga tarbiyaviy ta’sir ko‘rsatish, talabalarning bilish faoliyatini tashkil etish vositasi sifatida harakat qilish funksional yuklanishni beradi.

Tayanch so‘z va iboralar: sifat, daxldorlik, kognitiv, ko‘nikma, o‘quv-metodik kompleks, kasbiy kompetensiyal, metod, didaktik materiallar, refleksiyalash, komponent.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОЛОГИИ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ

Худжакулов Абдулазиз Хаким угли

Старший преподаватель кафедры «Охрана труда и техническая безопасность» Каршинского инженерно-экономического института

Аннотация: В статье разработана технологическая структура модели подготовки студентов к профессиональной деятельности путем преподавания профильных предметов на основе усовершенствованной методике, разработанной автором. Общая структура технологической системы включает цель, самосознание и результат. Метод обучения, как основной инструмент методов обучения, выявляющий ведущие звенья системы взаимодействий на всех уровнях, определяет стиль системы деятельности учителя, воспитательное воздействие на коллектив и отдельных учащихся.

Ключевые слова и фразы: качество, актуальность, познавательный, навык, учебно-методический комплекс, профессиональная компетентность, метод, дидактические материалы, рефлексия, компонент.

IMPROVING THE METHODOLOGY OF TRAINING OF SPECIALISTS FOR FUTURE ENGINEERS

Khudjakulov Abdulaziz Hakim's son

Karshi engineering-economics institute Senior lecturer of the Department of Labour Protection and Technical Safety

Annotation: The article elaborates a technological structure of the model of preparation of students for professional activity by teaching specialized subjects based on improved methodology developed by the author. The general structure of the technological system includes purpose, self-awareness, and outcome. The method of teaching, as the main tool of learning methods, which identifies the leading links of the system of interactions at all levels, determines the style of the teacher's system of activity, educational impact on the team and individual students.

Key words and phrases: quality, relevance, cognitive, skill, educational and methodical complex, professional competence, method, didactic materials, reflection, component.

KIRISH: Malakali kadrlar tayyorlashning muhim omillaridan biri – bu ta’lim sifati va samaradorligini oshirishdir. Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlis va O‘zbekiston xalqiga yo‘llagan Murojaatnomasida ta’lim xizmatlari sifatini oshirish hamda jamiyatni rivojlantirish bo‘yicha muhim vazifalarni belgilab berdi. Xususan, prezidentimiz mamlakat salohiyati bilim va tafakkurda ekanligiga urg‘u berib, “Ta’lim sifatini oshirish – Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining yakka-yu yagona to‘g‘ri

yo'li"[1] ekanligini ta'kidlab o'tdi. Ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda o'qitishning zamonaviy usullari, shakl hamda vositalari, o'yin texnologiyalari, muammoli o'qitish, xususan, mustaqil ta'limning noan'anaviy metodlari ham muhim o'rin egallaydi. Bo'lajak muhandislarni kasbiy faoliyatga tayyorlash hamda kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish jarayonini pedagogik qo'llab-quvvatlash modelini kasbiy ta'lim jarayoni sifatini oshirish uchun sharoitlar shaklida taqdim etib, biz ushbu jarayonning fundamental shartlarini belgilab oldik.

Ilmiy va falsafiy adabiyotlarni o'rganish bo'lajak muhandislarni yuqori sifatli kasbiy tayyorlash omillarini o'z ichiga oladi, ular bo'lajak muhandislarning kasbiy tayyorgarligini yaxshilash, kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish uchun pedagogik yordamning boshlanishi hisoblanadi. Mutaxassislarni yuqori sifatli tayyorlashning tarixiy shartlarining haqiqiy tasviri bizga o'quv jarayonini pedagogik modifikatsiya qilish istiqbollari yaratishga imkon beradi. Talabalar mintaqaviy va tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan masalalar tarixiga oid axborot ma'ruzalarini tayyorlashda ma'ruzalar o'qish, amaliy ishlarni olib borishda mehnat muhofazasini tarixiy xususiyatlari hisobga olinadi.

TADQIQOT METODLARI.

Birinchi kursdan boshlab Mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi yo'nalishi talabalariga OTMda joriy etilgan maxsus fanlar: "Yo'nalishga kirish", "Hayot va inson faoliyati xavfsizligi", "Sanitariya va gigiyena" fanlari o'qitiladi. "Ixtisoslik fanlarni o'qitishning innovatsion shakl va metodlari pedagogik samara beradi, bu o'quv jarayonida talabalarda o'lka tarixi, qishloq xo'jaligi rivojlanishining hududiy xususiyatlari, kelajakdagi kasbi, kasbiy jamoaviylikka va vatanparvarlikka daxldorlik tuyg'usi haqida tasavvur hosil qilishda ifodalanadi.

Yuqoridagi fanlarni o'qitish jarayonida asosiy e'tibor nafaqat kognitiv komponentga, balki birinchi kursdan to'rtinchi kursgacha shaxsiy va kasbiy fazilatlarni, kasbiy kompetensiyalarni, kasbiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishni nazarda tutuvshi aksiologik komponentga ham qaratildi.

MUAMMONING O'RGANILGANLIK DARAJASI. Yangi interfaol metodlar bilan ixtisoslik fanlarini o'qitish mohiyatini Q.T.Olimov [1], R.D.Shodiyev [2], Y.K.Babanskiy [3], I.Y.Lerner [4], S.V.Marchenko [5], V.D.Simonenko [6], M.N.Skatkin [7], N.M.Filippova [8] va boshqalar tomonidan o'rganilgan. Ko'plab ta'riflarda "metod" atamasi mavjud, ammo bu usul va metod o'rtasida teng belgi qo'yishga imkon bermaydi.

E.Pichugina o'zining tadqiqot ishlarida quyidagicha ta'rif beradi: "O'quv-metodik kompleks - bu fanning o'quv maqsad va vazifalarini to'liq va samarali joriy etish uchun mo'ljallangan o'quv dasutrlari, darslik va o'quv qo'llanmalar, didaktik materiallar va o'qituvchi uchun metodik ko'rsatmalar majmuidir".

Y.K.Babanskiy o'quv-metodik kompleksni zamonaviy ta'limda o'quv-tarbiya masalalarini echishga qaratilgan o'zaro organik bog'langan o'quv-metodik qo'llanmalar to'plami deb ta'riflaydi.

Bugungi kunda o'quv-metodik komplekslarida qo'yadigan bo'lishi shart qilib qo'yilgan:

- o'quv va ishchi dasturlar,
- taqvim-mavzuiy reja,
- ma'ruza, seminar va amaliy mashg'ulotlar hamda mustaqil ta'limning texnologik modeli va texnologik xaritasi,

- ma'ruza matnlari,
- seminar, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari ishlanmalari,
- mustaqil ta'lim topshiriqlari,
- asosiy va qo'shimcha adabiyotlar ro'yxati,
- prezentatsiyalar,
- nazorat va baholash uchun topshiriqlar,
- sillabus,
- fanni o'qitishga doir tashkiliy ko'rsatmalar

O'quv-metodik komplekslarni ishlab chiqish vazifalari:

1. O'quv-metodik ta'minotni tayyorlash.
2. Ishlab chiqarish, fan, texnika va ish beruvchilarning talablarini inobatga olgan xolda fan mazmunini tizimlashtirish.

3. Sifatli mutaxassislarni tayyorlashni ta'minlovchi o'quv-metodik va boshqa materiallar bilan o'quv jarayonini ta'minlash.

4. Ta'lim jarayoniga faol usul va innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish.

5. Talabalarning mustaqil ishlarini va ularning bilimlarini nazorat qilishni to'g'ri tashkillashtirish va

rejalashtirish.

6. Elektron darslik, o'quv metodik qo'llanmalarni ishlab chiqish uchun o'quv metodik materiallar ishlab chiqish.

7. O'quv jarayonini sifatini tizimli nazorat qilish imkoniyatini yaratish.

O'quv-metodik komplekslar:

- talabalar tomonidan o'quv materialini mustaqil o'zlashtirishni;
- talabalar bilimni nazorat qilishni;
- barcha turdagi mashg'ulotlarni tashkillashtirish bo'yicha metodik ta'minotni;
- qo'shimcha axborot ta'minotni ta'minlashi kerak.

Yangi bilimlarni o'zlashtirish uchun fanlarni o'qitish amaliyotida biz Y.K.Babanskiy [3]ning ta'lim jarayonini optimallashtirish, ya'ni: o'qitish usullarini tanlash.

TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKAMALAR

“Bizningcha, metod o'quvchilar tomonidan qabul qilinsa va foydali natija bersagina uni metod deb atash mumkin, ya'ni ta'lim muammolarini hal qilish imkonini beradi. O'qitish metodlari, o'qitish metodikalarining asosiy vositasi sifatida quyidagi funksional yuklanishni beradi:

- talabalarning bilish faoliyatini tashkil etish vositasi sifatida harakat qilish;
- barcha darajadagi o'zaro ta'sirlar tizimining etakchi bo'g'inlarini ajratish («o'qituvshi - talaba», «o'qituvshi - talabalar guruhi» va boshqalar);
- o'qituvshi faoliyatining uslublar tizimini aniqlash;
- jamoaga va alohida ta'lim oluvshilarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish vositasidir.

Ixtisoslik fanlarni o'qitishda professor-o'qituvshining vazifasi - o'qitish metodlari va vositalarining optimal kombinatsiyasini amalga oshirishdir. Bo'lajak mutaxassisni kasbiy faoliyatga tayyorlash samaradorligini oshirish uchun nafaqat metodlarni, balki o'qitish vositalarini ham tanlash katta ahamiyatga ega. O'quv qurollari deganda bilimlarni o'zlashtirishga hissa qo'shadigan maxsus ishlab chiqilgan moddiy obektlar, ya'ni darsliklar, ko'rgazmali qurollar, texnik qurilmalar va vositalar, audiovizual vositalar, didaktik materiallar kiradi”

. Ixtisoslik fanlarni o'qitish amaliyotida tasvirlangan metodlar doirasida quyidagi vositalar eng ko'p qo'llanilgan:

- “texnik vositalar (televizorlar, videoregistratorlar, kompyuterlar)
- ko'rgazmali qurollar (plakatlar, diagrammalar, rasmlar, fotosuratlar)
- audiovizual vositalar (videofilmlar, slaydlar)
- didaktik materiallar (ishbilarmonlik o'yinlari stsonariylari, moyeriy hujjatlar, vaziyatli torshiriqlar, so'rovnomal, shaxsni o'rganish uchun test materiallari, mustaqil ish uchun seminarlar).

Ushbu o'qitish vositalarini tanlash fanlarning tabiati, uning mazmuni va OTMning mavjud moddiy resurslari bilan bog'liq. Ammo vizual o'rganishning asosiy qiyinligi, fanning haqiqiy elementlarini topish va ularning kotma-kotligini ko'rsatishdan iborat. Mutaxassislarni tayyorlash amaliyotiga zamonaviy texnik o'quv qo'llanmalarini joriy etish bir qancha muammolarni hal qilish imkonini beradi”:

- bilimlarni refleksiyalashga yordam berish;
- talabalarni o'rganish va ma'lumot olishning yangi faol usullarini o'zlashtirishga yordam berish, ularni yangi faoliyat bilan tanishtirish;
- talabalarni kompyuter texnikasi bilan tanishtirish, undan amaliy masalalarni echishda foydalanish;
- fanlararo aloqalardan keng foydalanish.

Ixtisoslik fanlarining mazmuni texnik o'quv qurollaridan keng, tizimli va tizimli foydalanish uchun katta imkoniyatlarga ega. Ta'limning texnik vositalari sifatida foto va video uskunalaridan foydalaniladi. Video yozuvlardan foydalanish «obektlar va hodisalar o'rtasidagi munosabatlar va muntazam aloqalarning aksi» sifatida professional fikrlash, kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi, material osonroq va to'liq o'zlashtiriladi, xotirada uzoqroq saqlanadi.

Videolardan foydalanishdagi muammo shundaki, professional o'quv videolari banki yo'q. Ko'rgazmali material sifatida shaxsning kognitiv sohasi (psixologiya) bo'yicha televizion vosiyalar, teledasturlarning video yozuvlari (frofessional aloqa)”, shuningdek, talabalar tomonidan o'z senariysi bo'yicha tayyorlangan havaskorlik videolari qo'llaniladi. Talabalarga ko'rsatuvlar, syujotlar ko'rinsha fanlarning rrodmot mazmuni bilan bog'liq bo'lgan axborot dasturlari va boshqalarni tomosha qilish vazifasi qo'yiladi. Talabalarga o'quv teleko'rsatuvlarini ko'rishni tavsiya qilish orqali biz mediata'lim

muammolarini qisman hal qilamiz. Talabalarni ijtimoiy madaniyat, jumladan uning tolovidoniyo va kino kabi tarkibiy qismlarkomponentlar bilan tanishtirishni o'rganilayotgan obekt va tashqi axborot oqimlari o'rtasidagi aloqa fakti deb hisoblash mumkin. Umumkasbiy fanlarni o'qitish amaliyotida videotexnikadan tashqari shaxsiy kompyuterlar ham qo'llaniladi. So'nggi raytlarda kompyuter texnologiyalari uchun dasturiy ta'minot va metodik ta'minot yaratish bo'yicha ishlar faol olib borilmoqda.

Portfolio tartiblangan shaklda talabalar o'qish, mehnat amaliyoti va kasbiy faoliyatdan tashqari faoliyat jarayonida qanday kasbiy va akademik bilim, ko'nikma va malakalarni egallaganliklarini ko'rsatadi. Barcha kasblar uchun umumiy bo'lgan va mehnat bozorida muvaffaqiyatga hissa qo'shadigan umumiy mehnat va ijtimoiy-psixologik ko'nikmalarni ifodalovchi "kasbga tayyorlash ko'nikmalari" ni baholashga alohida e'tibor boriladi.

Zamonaviy mehnat bozorida katta qiziqish uyg'etadigan kompetensiyalarning oxirgi ikki guruhiga katta e'tibor qaratiladi. Yangi asbob-uskunalar bilan ishlashga qayta o'qitish qiyin emas, lekin bitruvchiga bugungi kunda har qanday ish joyida" zarur bo'lgan «umumkasbiy» va ijtimoiy-psixologik sifatleri o'zgaruvshan mehnat bozorida imkon qadar tezroq ijtimoiy moslashishga imkon berish kerak.

Ixtisoslik fanlarni o'qitish metodikasining muhim elementi o'quv faoliyati natijalari, uning sifati hisoblanadi. Mavjud ta'lim tizimi doirasida bilim darajasini aniqlash uchun an'anaviy tarzda talabalar bilimni baholashning og'zaki bosh balli tizimi qo'llaniladi. Ko'rinib turibdiki, bu tizim o'quvshi shaxsini shakllantirish, o'z-o'zini tasdiqlash va o'zini o'zi anglash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy ta'lim maqsadlariga javob bermayrdi. Baholash tizimini qayta ko'rib shiqish zarurati mavjud, baho «talabalarni faol mustaqil ishlashga rag'batlantirishning Pedagogik vositasi» bo'lishi kerak .

Joriy nazorat va bilimlarni yangilash uchun savollar past darajadagi qiyinchilikka ega bo'lishi kerak. Test fanlar bo'yicha umumkasbiy bilimlarni mustahkamlash va muayyan mavzu bo'yicha bilimlarni egallash imkonini beradi. Sinov uchun turli shakllardagi testlar ishlab chiqilgan: yoriq, oshiq, muvofiqlik, to'g'ri ketma-ketlikni o'rnatish.

Ixtisoslik fanlar bo'yicha test sinovlarida, bo'sh ish o'rinlari yarmarkasida "bevosita ishga joylashish va keyingi kasbiy faoliyat davomida namoyish etiladi. Bo'lajak muhandislarning shaxsiy va kasbiy harakatshanligi quyidagilarga bog'liq: shaxsiy muhim kasbiy fazilatlarini shakllantirish", kasbiy karyera motivatsiyasi, o'ziga ishonsh va kasbiy muvaffaqiyat; raqobatbardoshlik.

Mutaxassislarning o'z hayotining kasbiy sohasi, unda muvaffaqiyatga erishish yo'llari haqidagi g'oyalarini kengaytiradigan maxsus kurslar ishlab shiqiladi. Bu to'rtinchi shart-sharoitni amalga oshirishning samarali vositasi bo'lishi mumkin.

Metodikaning birinchi komponenti - ishschi o'quv rejada belgilangan muayyan fanning mazmuni va ta'lim maqsadlaridir. Biz ta'riflagan hujjatlarda kursning mazmuni, maqsadlari va vazifalari to'liq taqdim etildi. Shu bilan birga, biz takrorlashni, ikkinchi darajali materiallar bilan ortiqcha yuklashni bartaraf etishga harakat qildik.

Quyidagilarni ta'kidlash muhimdir: OTMda talabalarning shaxsiy va kasbiy fazilatlarini shakllantirishda natijalarga erishish hamda kasbiy tayyorgarlikni Pedagogik qo'llab-quvvatlashni amalga oshirish uchun barcha Pedagogik shart-sharoitlarning konsortual yo'nalishi zarur.

IXTISOSLIK FANLARINI O'QITISH ORQALI TALABALARNI KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASH MODELINI AMALGA OSHIRISHNING TEXNOLOGIK TUZILMASI

Ixtisoslik fanlarni o'qitishni	Shakllar	Metodlar	Pedagogik samara
1. Hayot va inson faoliyati xavfsizligi	Ma'ruza Konferensiya Seminar Fanlarning OTM komponenti	Axborotli muloqot Ma'ruza qilish Referatlar yozish va himoya qilish	Talabalarning kelajakdagi kasblari haqida taqdimot qilish; kasbiy faoliyatga kirish; talabada jamoaviylik, vatannavozlik
2. Kasbiy tayyorgarlikni modifikatsiyalash.	"Nutq madaniyati", "Pedagogika va psixologiya", "Kasbiy pedagogika" fanlaridan ma'ruzalar va sominarlar	Ma'ruza, amaliy mashg'ulotlar, ishbilarmonlik o'yinlari, psixologik vazifalarni hal qilish, roforatlarni yozish va himoya qilish, portfolioni rasmiylashtirish, bo'sh ish o'rinlari	Bo'lajak qishloq xo'jaligi mutaxassislarining togishli shaxsiy va muhim kasbiy fazilatlarining shakllanishi
3. Ichki shaxsiy rivojlanishning dinamik tizimi, kasbiy va kommunikativ tajribalarni	Fanlarning OTM komponenti: "Nutq madaniyati" (1 kurs), "Pedagogika va psixologiya" (2 kurs), "Kasbiy pedagogika" (4 kurs), ma'ruza va	Ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar, portfolioni rasmiylashtirish, bo'sh ish o'rinlari bo'yicha yarmarkalarda qatnashish.	Samarali kasbiy faoliyatga ijodiy tayyorgarlikni rivojlantirish, ijodiy o'zini o'zi takomillashtirish va o'zini o'zi anglash, kasbiy va
4. Egallangan kasbga emotsional tayyorgarlik.	Ma'ruza, ekskursiya, konforensiyalar	Axborot muloqoti, ekskursiyalar, ma'ruzalar, portfelni rasmiylashtirish, bo'sh ish o'rinlari	Kasbiy faoliyatning axloqiy motivatsiyasi; javobgarlik hissini shakllantirish;
5. Bo'lajak muhandislarning shaxsiy va kasbiy harakatchanligini oshirish.	Fanlarning mintaqaviy komponenti: "Muloqot madaniyati" (1 kurs), "Pedagogika va psixologiya" (2 kurs), "Kasbiy psixologiya" (3-kurs), umumkasbiy va ixtisoslik fanlari (3- va	Ishbilarmonlik o'yinlari, psixologik vazifalar, roforatlarni himoya qilish, portfelni rasmiylashtirish, bo'sh ish o'rinlari bo'yicha yarmarkalarda	Muhandislarning tegishli shaxsiy va muhim kasbiy fazilatlarini shakllantirish. Karyora motivatsiyasi, o'ziga ishonch va kasbiy muvaffaqiyat.

XULOSA. Kasbiy tayyorgarlik jarayonini pedagogik qo'llab-quvvatlash modeli mehnat muhofazasi va texnika xavfsizligi yo'nalishining bo'lajak mutaxassislarini kasbiy faoliyatga tayyorlash sifatini

oshirish ushuni OTMda o'quv jarayonining ko'plab imkoniyatlaridan foydalanish mexanizmi sifatida taqdim etildi. Shu bilan birga, kasbiy faoliyatga tayyorgarlik sifatini oshirish, talabalarda ma'naviy-axloqiy va hayotiy fazilatlarini shakllantirishda OTM samaradorligining kafolati bo'lib xizmat qiladi.

Zamonaviy kasbiy ta'lim faoliyatining o'ziga xosligi bo'lajak mutaxassislarining mustaqilligi, tashabbuskorligi, mas'uliyati, samarali kasbiy faoliyatga ijodiy tayyorligi, o'zini-o'zi takomillashtirish va o'zini o'zi anglash, kasbiy o'sishni rivojlantirish imkoniyatini beradigan shart-sharoitlarni yaratishni o'z ichiga oladi. Buning ushuni bo'lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorgarligi nazariy va amaliy tayyorgarlikning, shuningdek, shaxsiy o'sishning uyg'unligi asosida amalga oshirilishi kerak.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining parlamentga murojaatnomasi. 20-dekabr 2022-yil.
1. Olimov Q.T. Maxsus fanlardan o'quv adabiyotlar yangi avlodini yaratishning nazariy - uslubiy asoslari: Ped. fan. dokt. ... dis. - T.: 2005.
2. Shodiyev R.D. Pedagogik kvalimetriya. Darslik. Qarshi-2020. -150 b.
3. Бабанский, Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса / Ю.К. Бабанский. -М.: Просвещение. 1982. — 185 с.
4. Лернер, И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я Лернер. — М.: Высшая школа, 1981. - 215 с.
5. Марченко, С.В. Повышение качества высшего профессионального образования в юридических вузах с использованием информационных технологий: Дис...канд. пед. наук / С.В. Марченко - М., 2006. - 197 с.
6. Симоненко, В.Д. Методика обучения учащихся основам предпринимательства / В.Д. Симоненко. — Брянск: Изд-во: «Технология». — 2000. — 172 с.
7. Скаткин, М.Н. Проблемы современной дидактики / М.Н Скаткин. — М.: Просвещение, 1989.-315 с.
8. Филипова, Н.М. Педагогическое обеспечение общественной самоорганизации учащейся молодежи. Автореф. дис. канд. пед. наук / Н.М. Филипова. - Кострома, 2007. - 24 с.